

AZ ONLINE VILÁG ÉS AZ EMBER

Az ismertetés tárgyát képező könyv, amely az internet rendkívül komplex nyelvi és kulturális hatásait és összefüggéseit mutatja be, Balázs Géza nyelvész és néprajzkutató 2023-ban megjelent munkája. Az általa művelt tudományterületek (nyelvtudomány, kulturális antropológia, kommunikációtudomány) metszéspontja mentén az életünket meghatározó digitalizáció olyan interdiszciplináris aspektusait veti össze, amelyeknek ismerete nélkülözhetetlen az internetet használó ember számára.

Az internet népe című könyv (Balázs 2023) a digitális kommunikáció napjainkban végbemenő folyamatait meghatározó forrás, amely az érintett tudományterületet átfogó és aktuális témaköreinek áttekintését nyújtó, kutatói igénnyel megírt mű. A viszonylag fiatal vizsgálati terület aktuális egységeit a szerző egyedülálló módon határozza meg: a fő fejezetek mentén az internetes kommunikáció nyelvészeti sajátosságainak megközelítésétől indulva az olvasó elé tárja a digitális világ képviselőinek és használóinak virtuális nyelvhasználatát és szokásait, kiválóan érzékelteti, hogy a korunk társadalmát meghatározó netember milyen változásokat idéz elő az egymást követő nemzedékek sorában, és milyen lenyomatot hagy azok nemzedéknyelvében. A nyelv- és kommunikációtudományi társdiszciplínák mentén egyedi módon határozza meg és írja le az internet nyelvét, illetve mutatja be az internetes közösségek online nyelvi változatait és azok nyelvhasználati határvonalait.

A szerző tudományteremtő szerepét a könyvének négy fő fejezete és az egyes alfejezetek érzékletesen kijelö-

lik. Miközben az olvasót végigvezeti a netnyelvészet, a netnyelv, a netfolklor és a netember témakörein, egyedülálló módon dolgozza fel és tárja az olvasó elé az online világ és az ember közötti sokszor békés, de gyakran viszontagságos kapcsolatot. Műve céljainak megfogalmazásakor a szerző a könyv bevezetőjében McLuhan és Fiore (2012) Média-masszázs című, Egy rakás hatás alcímű könyvéből vett gondolatokkal előre felhívja az olvasó figyelmét az online felület által nyújtott lehetőségek előnyeire és veszélyeire: a felfedezés új, lehetséges formáira, a kommunikációs médiumok természetére, az emberiség akusztikus terének átalakulására és az információs háború kifinomult eszközeire. Egyedi esetek és példák felsorakoztatásával jelenségköröket és fogalmi rendszereket határoz meg, amelyek lehetőséget adnak az olvasó számára, hogy egységes képet alkothasson korunk meghatározó virtuális felületének önálló értelmezéséről. Szemléletes példáival részleteiben tárgyalja a digitális kommunikáció minden egyes apró mozzanatát (kommunikációs létformák, másodlagos szóbeliség, képes népszokások, netnemzedék és digitális olvasás). A végtelennek tűnő témafelvetésével a szerző tudományos igényű vezérfonalat és útmutatót bocsát az olvasó számára a digitális kommunikáció technológiai kihívásaiban való eligazodásához. Akár lineárisan, akár alineárisan olvassuk Balázs Géza könyvét, a szerző markánsan fejt ki az informatika nyelvre gyakorolt hatását, valamint az írásbeliség és a szóbeliség átalakulását, amely az élőbeszédtől az egyre több funkciót átvevő új beszélnyelviség kialakulásához vezet.

Az igényes kivitelezésű, kemény borítású kötet részletes tartalomjegyzékét az olvasó számára készített szerzői útmutató követi, amelynek célja a minél sikerebb olvasói befogadás.

Az első rész lényegi tárgykörét a szerző a netnyelvészet meghatározásaként adja meg. Az információ és az adathasználat mentén kialakuló információs társadalom mérföldköveit érinti. A számítógépes kommunikáció által bekövetkezett változások hatására a szerző kiválóan érzékelteti az elsődleges és a másodlagos szóbeliség közötti különbséget. Részletesen tárgyalja, hogy az egyes kommunikációs formák milyen kommunikációs szerepkörrel ruházzák fel az embert: az olvasó, a hallgató és az előállító hármasa a kommunikációs létformák aktuális helyzetének függvényében változik.

Az e-nyelv kialakulását elősegítő felületek (cset, Facebook, Twitter) hozzájárulnak a másodlagos írásbeliség kialakulásához, az egyes médiumok formai változásai meghatározzák a felhasználók nyelvhasználatát. Olyan átmenet tár elénk, amelynek kellő figyelmet kell szentelnünk a technológia változása során. Ezzel párhuzamosan tekintélyes változáson megy át a folklór. McLuhan (2001) gondolatát követve, amely szerint „a média maga az üzenet”, a virtuális élet a folklór további létét is befolyásolja, amely kedvező irányba tereli a dokumentálást. A fejezet kiválóan érzékelteti azt a kölcsönhatást, amelyet a technológiai fejlődés nyújt a folklór számára. Ezt az összefüggést a szerző egyrészt saját szerkesztésű ábrával szemlélteti (Balázs 2023: 36), másrészt a Facebook-folklór (Veszelszki 2011) jelenségének megismerésére ösztönzi az olvasót: a hétköznapi életből vett példán (az emlékdalok technospirituális gyakorlatán) keresztül ábrázolja a technika és a folklór összefonódását.

Áttekinti a kommunikáció fejlődését: a nyomtatáson alapuló Gutenberg-galaxistól indulva a hang- és képrögzítésen keresztül eljut a számítógépes (világ)hálózatokig. A digitális-információs forradalom fokozatos térhódítását a kommunikációs létformák (szóbeli, írásbeli és számítógépes folklór) okfejtésével folytatja, amelyre a firkálás, a graffiti, a felirat és az ábraszövegek számtalan virtuális változatával hoz példákat. A fejezet utolsó részében hangzó és írott kommunikációs formákon keresztül a kommunikáció mediális és tervezett összetevőit mutatja be.

A könyv második részében a szerző a számítógép formálta nyelvről, magáról a netnyelvről nyújt értékes ismeretet az olvasó számára. A hagyományos értelemben vett kommunikáció és a digitális kommunikáció előnyei és hátrányai között az információ megőrzésére és a felejtés lehetőségére hívja fel az olvasó figyelmét. Ezzel párhuzamosan az információs szupersztrádn az informatikai forradalom – amelyre találó alternatívákat ajánl (internetgalaxis, Google-galaxis, esetleg Digitália) –, előre egyértelműen megjósolhatatlan hatást fejthet ki a nyelvre. Ebben a fejezetben központi helyet kap a nyelv változásának sebessége: megmarad a fokozatosság, vagy a jövőben mindinkább egy gyorsabb nyelv váltásnak leszünk a szemtanúi.

A szerző az előttünk álló változásra vagy váltásra és azok komponenseire mutat rá. Az informatikai fordulat hatásai a nyelvre című alfejezetben. A virtuális technológia hatásai által újabb és újabb szókészlet érkezik nyelvünkbe (szóforradalom), a korai kezdetleges helyesírás-ellenőrző programok algoritmusai tökéletesedtek, megszűntek a nyelvspecifikus hibák (helyesírás), szerkesztettebb szövegeket hozunk létre szemben az élőbeszédrel (a szövegszerkesztő hatása), koherensebb, követhetőbb szövegek jönnek létre

(szövegösszetartó erő), a privát írott-be-szélt nyelvben hajlamosak vagyunk a kreatívabb szóalkotásra (új nyelv), szöveghe-lyettesítő szimbólumokat használunk (új jel- és képvilág, emotikonok), a mellérendelés használata az alárendelő szerkezet-vel szemben terjed (nyelvtani viszonyok), az összetartó nyelvi fejlődés helyett divergens tendencia figyelhető meg (a nyelvváltozatok átalakulása), az ember és a gép közötti kapcsolat újabb dimenziói jelennek meg (új nyelvi dimenziók). A digitális kommunikáció mögött meghúzódó technológia legújabb vívmánya, a mesterséges intelligencia újabb utakat nyithat meg: a nyelv- és beszédfelismerés, a beszédszintetizálás és a fordító-programok mind magasabb szintű precizitása befolyásolja a nyelv fejlődését. A fordítóprogramok ma már majdnem hibátlan célnyelvi szöveget hoznak létre, ugyanakkor ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy az emberi beavatkozásnak, az ellenőrzésnek elengedhetetlen szerepe lesz a jövőben (például egyes nyelveknél a mesterséges intelligencia nem jelöli pontosan a nyelvtani nemet). Ennek kapcsán és a nyelvi kultúra őrzése érdekében a szerző is kiemeli az értelmiség felelősségét, amely kifejezetten a nyelvészekre és a nyelvi technológusokra hárul.

A fejezetben a szerző rámutat az e-retorikára, azaz a számítógép által mediatizált retorikus kommunikációra, amelynek legfontosabb jellemzői a sebesség, a mennyiség előtérbe helyezése a minőséggel szemben, a névtelenség és ezáltal a hiteltelenség kérdése és a közösségek létrejöttét elősegítő interaktivitás. (A jelenségről már korábban is írt: Balázs 2015.) Figyelemfelhívó jelleggel negatív következményként emeli ki többek között az ellenőrizetlen információ növekvő mennyiségét, a megfelelő információfor-

rás körütekintő kiválasztását és a magán-szféra eltűnését. Az előzőekben felsorolt negatív következményekkel együttesen és a magánszféra eltűnésével párhuzamosan kezeli a felhasználók folyamatos online jelenlétét.

Az informatika hatása a nyelvre című fejezetben a szerző nyelv- és kommunikációtudományi vizsgálat alá helyezi az internet egyre bővülő hatóságát. Az első két kommunikációs technológiai korszak (élőbeszéd, írás) már magában hordozza a nyelvi változásokat. Ez fokozottabban érződik a következő két korszakban, amelyet közvetített élőbeszéd és számítógép által közvetített írásbeliség jellemez. A technológia és az informatika társadalmi-nyelvi hatásai mentén jelent meg az új beszélnyelviség jelensége: a technikai eszközök által közvetített másodlagos szóbeliség és írásbeliség. Ez a két korszak óvatosságot vár el az embertől, mert egyaránt veszélyt jelenthet a túl kevés vagy a túl sok információ. A szerző állítja, hogy ezen veszélyektől nem szabad félni, és megfogalmazza azt a paradigmát, hogy az internet korszakában átrendeződik a nyelvek, a köznyelvek és a nyelvváltozatok viszonya, valamint a kultúra sem marad érintetlenül. Annak érdekében, hogy az előttünk álló új jelenséget megfelelően kezeljük, Balázs Géza három megközelítést ajánl: mindig voltak változások, örüljünk a változásnak, és menjünk a változás elé. A további technológiai fejlesztések révén előrevetíti a harmadik szóbeliség és írásbeliség megjelenésének lehetőségét.

Bőséges példatárral támasztja alá a nyelv változását. Az angol nyelvből átvett informatikai szakkifejezések között vannak olyan szavak, amelyeknek van magyar megfelelőjük (*mouse – egér*), ugyanakkor sok esetben az angol kifejezést használjuk (*laptop, pendrive*). További

ritkábban használt példák, amelyeknél az angol nyelvű forma maradt meg: *freeware*, *happiware*, *wetware* (O'Grady et al. 1996: 560). A digitális technológia hatására meglévő szavaink (*csatolmány*, *kocka*, *lefagy*) közül jó néhány átkerült az informatikai szakszókincsbe.

Az online tér nyelvre gyakorolt hatása után a harmadik fő egységben a netfolklór fokozatos digitális megjelenéséről olvashatunk: a technikai eszközök sokszínűsége megváltoztatja az ember nyelvi kreativitását. Balázs Géza kutatásainak kezdeteitől érdeklődik a mai folklórformák iránt, s ezek a kutatások vezettek el a netfolklórhoz (Balázs 1983, 1987a, b, 1991, 1999, 2020, 2022 stb.) Az online tér új tér-idő-közösség dimenzióba helyezi a folklór világát. A netfolklór médiumváltással a digitális platformon megjelenő és másodlagos írásbeliségben terjedő folklór. Ennek folyamatát tréfás, szöveges-képes narratívák (mémek) formájában megjelenő jelenségként írja le, amelyek kiváló példajaként az internetes mémekkel és a hungaromémekkel találkozhatunk.

A szerző külön fejezetet szentel az sms széles körű használatának: elutasítja azt az alapvetést, hogy az sms önálló műfaj, és példákon keresztül érzékelteti, hogy az sms-en mint médiumon keresztül a továbbított üzenetek milyen szövegtípusokat érintenek. A rövid üzenetek formájában megjelenő folklórműfajok csoportosítására a szerző a kutatása alapján a következő szövegtipológiát hozta létre: ünnepekhez, érzelmekhez, tréfához és bölcsességekhez kapcsolódó rövid üzenetek. Ehhez a tipologizáláshoz is számtalan példát idéz, amelyek egyértelműen jelzik az e-folklór létjogosultságát.

A digitális technológia a kulturális emlékezet fennmaradásához is hozzájárul olyan online felületeken (például

Facebook, YouTube) keresztül, amelyek korlátlan terjesztést tesznek lehetővé. A szerző kijelenti, hogy a web 2.0-ás verziója egyfajta demokratikus résztvevői kultúrát teremt, amely megszünteti a magas- és a tömegkultúra közötti eddig meglévő határvonalat.

A negyedik rész magára a netemberre összpontosít: a történelmi generációk mellett az internet használói körében is több generáció váltja egymást. A Generációk című táblázatban (Balázs 2023: 231) kitűnően, egyben kritikusan érzékelteti az ábécé betűivel jelölt generációk közötti, technológián alapuló eltéréseket.

A netnemzedékről szóló fejezet elején Balázs Géza egyértelműen kijelenti, hogy az egyes generációk közötti periódus harminc évről tízre csökkent, ami szintén a technikai fejlődés számlájára írható. A generációk közötti gyors váltásnak az internet szolgáltatást alapot: lehetővé válik a gyors információkeresés és -megosztás, valamint az állandó (virtuális) jelenlét.

Az időről szóló fejezetben az egyes kultúrkörök tevékenységének időkezelését meghatározó mono- és polikrón dimenziók mellé az időtlenség fogalmakörét ajánlja. Elgondolkodtató, hogy milyen hatást fejt ki a technológiai fejlődés az emberiség időhöz való viszonyára: a virtuális élet mentén a direkt közvetítés és a valós idejű kommunikáció által létrejövő egyidejűség hangsúlyosabbá válik. A technika által megváltozott időkezelést a következő gondolatokkal szemlélteti: változik az időérzékünk, a telekommunikációs médiumok megrövidítik az időt, és gyorsul a valóságtagasztalat.

A tudományos igénnyel megírt és rendszerezett ismereteket nyújtó könyv nemcsak a nyelvészettel és az informatikával foglalkozó szakemberek részére

nyújt hasznos és bőséges ismeretanyagot, hanem a továbbgondolásra készítő ábrái, táblázatai és forrásanyagai által ismeretterjesztő olvasmányként is szolgálnak a címben szereplő internet népe számára. A tárgy- és névmutató mellett a részletes tartalomjegyzék és a szakkifejezések magyarázata is a könnyű tájékozódást teszi lehetővé.

A képek, ábrák és táblázatok gazdag sora önálló gyűjteményként is megállná a helyét. Értékes gyűjtést mutat be többek között az angol *pendrive* szóra összegyűjtött 175 szó, a karaktercsökkentő eljárásokat felsorakoztató rövidítéstipológia és az emotikonok sokaságában rendet tevő csoportosítás. A fejezeteket Várhelyi Csilla festőművész elgondolkodtató munkái egészítik ki.

Az alapfokútól a felsőoktatásig az oktatási rendszer minden egyes résztvevője egyaránt találhat olyan új ismeretanyagot Balázs Géza könyvében, amelyet tanulmányaiba és tanóráiba beilleszthet, és színesebb, informatívabb ismereteket sajátíthat el, illetve közölhet. A Ludovika Egyetemi Kiadó gondozásában megjelent könyv összefoglaló mű, amely fordítás által a nemzetközi olvasóközönség figyelmére is igényt tarthat.

Szakirodalom

- Balázs Géza 1983. *Firkálások a gödöllői HÉV-en*. ELTE. Budapest.
 Balázs Géza 1987a. *Sátorfirkálások*. ELTE. Budapest.
 Balázs Géza 1987b. A firkálások kutatása és nyelvi jellemzői Magyarországon. *Magyar Nyelvőr* 330–8.

- Balázs Géza 1991. A mai folklórműfajok gyűjtéséről. *Székelly Útkereső* 1–2/6.
 Balázs Géza 1999. Kommunikációs létformák és átcsapások. *Magyar Nyelv* 138–54.
 Balázs Géza 2015. Interretorika, e-retorika. *Magyar Nyelv* 328–34.
 Balázs Géza 2020. Netfolklór: intermedialitás és terjedés In: Balázs Géza: *Nyelvszokások*. Inter–IKU. Budapest. 235–50.
 Balázs Géza 2022. Mai folklór. In: Balázs Géza: *Folklór és nyelv*. IKU. Budapest. 229–94.
 Balázs Géza 2023. *Az internet népe*. Ludovika Egyetemi Kiadó. Budapest.
 McLuhan, Marshall – Fiore, Quentin 2012. *Médiamasszás. Egy rakás hatás*. Typotex Kiadó. Budapest.
 McLuhan, Marshall 2001. *A Gutenberg-galaxis. A tipográfiai ember létrejötte*. Trezor Kiadó. Budapest.
 O’Grady, William – Dobrovolsky, Michael – Katamba, Francis 1996. *Contemporary Linguistics. An Introduction*. Longman. London.
 Veszelszki, Ágnes 2011. Lájkolom! A Facebook-folklórról. In: Csiszár Gábor – Darvas Anikó (szerk.): *Klárások. Tanulmánykötet Korompay Klára tiszteletére*. ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanaszék. Budapest. 379–90.

Veszős Balázs
 egyetemi adjunktus
 Nyíregyházi Egyetem
 E-mail: vesszosbalazs@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2811-9129>